

gyobb borzalmak, mint például a shakespeare-i tragédiáké! De az olvasók és nézők élvezték a királygyilkosságok szörnyűségeit, és nem haltak bele. Nem tudom elhinni, hogy Dürrenmatt „hajánál fogva előrángatott” izgalmi és borzalmi” elmeszesztik az ember „idilli, derűs pillanatok” érzékelő szerveit. Minden kor epikájától az olvasó elsősorban érdekességet, izgalmat várt. Az izgalom, amely a könyvhöz bilincseli az olvasót, a műnek az az összetevője, amely által a többi mind — művészi érték és szépség megadatik nekünk. Gondoljuk meg, hozzányúltak-e valaha is egy olyan regényhez, amelyről ilyeneket lehetett hallani: unalmas, de jó, unalmas, de a jellemzés kitűnő, unalmas, de az írója zseni.

Ugy látszik, sok borzalmat átélt kortársaink a fokozottabb izgalmakat is elbirják, sőt igénylik az irodalomban, de tudomásul kell vennünk, hogy az érdekesség, ami legtöbbször nem más, mint az izgalom, az epikai mű valóban egyik legfőbb tényezője.

Voltaképpen tehát sok mindenben egyetértek Szuly Gyulával — elsősorban

KOJNOK NÁNDOR:

VESZÉLYES JELENSÉG-E A KISREGÉNY?

Nincs szándékomban Szuly Gyula cikkének állításait részleteiben elemezni és cáfolni.

A manapság megnyilvánuló érdeklődés a rövid és izgalmas műfajok iránt és bizonyos íróknak behódolását az effajta igények előtt, véleményem szerint semmiképpen sem lehet kor, sőt ahogy a cikkíró állítja kórtünetnek tartani. Annyi bizonyos, hogy az utóbbi időben több kisregényt írnak az írók és ezekről a kisregényekről többet beszélnek irodalmi körökben, de hogy ez miért van így, és lehet-e korunk irodalmának általános jellemző vonásaként exponálni e jelenséget, sokkal alaposabb, körültekintőbb és tudományosabb elemzéssel bizonyára ki lehetne mutatni. Annyi bizonyos azonban, hogy nem lehet egy kávéházi csevegés színvonalán álló cikkben, mint ahogy ezt Szuly Gyula megpróbálta.

a modern élet jellemzésében. Csak a szemléletben különbözünk. Tagadhatatlan, hogy a mi korunkban felgyorsult az élet: kialakított és népszerűvé tett új rövid műfajokat. A mai élet mozgalmasabb és izgalmasabb. A régi izgalom a mai korunkra eljelentéktelenedtek, tehát fokozottabbak kellene. De kit gyűnk felelőssé azért, hogy ennyire megváltozott minden? Szuly fejtegetéseiből ki nem mondottan is egy kis zsörtölődést érzek: mivé lesz a világ, hová lesz az emberiség! Én azt hiszem, az élet természetéhez tartozik, hogy minden körülmények között megtalálja önmagát. Szuly szerint a rohanó kor embere „nem keresi a kontrasztot” a nyugalmat, a tűnődést, „a létezés gyönyörét”. De miért olvassák ma is Dürrenmatt mellett Thomas Mann, Kafka vagy Hamingway művei mellett az Emberi sorsot, a morbid témák mellett miért kedvelik, mondjuk, az Őszi vásárt? A hörgőüvöltő dzsessz-dalok szentimentális gyűgőssé halkanak; s a zaklatott ritmusok után elérzékenyedünk az élet egyszerű, idilli szépségein: a pancsoló kislányon, a két kicsi kecskén — csakúgy, „mint aki gyalog utazik”.

Elemzés és cáfolás helyett csupán egy adalékkal kívánom kiegészíteni a cikk nyomán kibontakozó vitát:

A cikk egyik alap gondolatát idézem: „A Kor tehát rövid, és izgalmas olvasmányt keres”. A miertre a következőket feleli: „Még az élő Thomas Mann mellett erjedni kezdett valami, ami már körülötte... megváltoztatta a század epikájának ütemét”... „Egyszerre világos lett, hogy nem érünk rá, sietni kell.” És mert az olvasó nem ér rá: „Csak rövid és izgalmas olvasmány jöhet szóba.” — írja Szuly Gyula. Az okfejtés logikus és látszólag igaz is. De a cikkíró valószínűleg nem olvasta Bjelinszkijnek: Az orosz irodalom és Gogoly elbeszélései című nagy cikkét, amely 1835-ben — több mint 100 évvel ezelőtt jelent meg —, mert akkor az életritmus meggyorsulásáról szóló, bár ma is nagyon divatos érvet, perdöntő bizonyítékként nem hasz-

nálta volna fel napjaink és a közelmúlt egyik irodalmi problémájának eldöntésében.

Bjelinszkij cikkében, Gogoly művészetét elemezve, az elbeszélés akkori nagy népszerűségének titkát kutatva, egyik okként a következőket írta le: „Mi elfoglalt emberek, akik folyton sietünk, tevékenykedünk és akiknek drága az időnk, nem érünk rá arra, hogy nagy és hosszú könyveket olvassunk; egyszóval nekünk elbeszélés kell”. (Bjelinszkij: Válogatott esztétikai tanulmányok. Szikra 1950. Bp. 55. oldal.)

A két idézet összevetéséből kitűnik, hogy az élet tempójának meggyorsulása, az „időzavar” nem csak XX. századi jelenség, életérzés, mint ahogy azt Szuly Gyula érvelésében kijátssza, de bizonyára nem is csak XIX. századi.

Korunk társadalmi életének nyugtalan ritmusa, az elfoglaltság mértéke, egymagában semmiképpen sem indokolhatja a rövidebb műfajok iránti igények megnövekedését, és különösen nem magyarázza meg azt, hogy Bjelinszkij korában a legolvasottabb rövid műfaj miért éppen az elbeszélés volt, ma pedig miért éppen a kisregény az.

Ha Szuly Gyula olvasta volna Bjelinszkij idézett tanulmányát, akkor arra is példát vehetett volna, hogyan kell egyes irodalmi, műfaji problémákat alaposan, sokoldalúan és tudományosan elemezni, illetve a Kor társadalmi jelenségeivel dialektikus egységben — de nem felületesen és vulgárisan — szemlélni.

A cikkben kifejtett problémák megnyugtató megoldásához véleményem szerint feltétlenül válaszolni kellene néhány olyan kérdésre, melyeket most csak megemlíteni van lehetőségem. Nézzük hát röviden ezeket a kérdéseket: milyen társadalmi és irodalmi momentumok eredményezik, hogy egy-egy korszaknak vagy korszakoknak, egy-egy nemzetnek, vagy nemzeteknek mikor melyik a reprezentatív, vezető irodalmi műfaja? (Pl. a hősi énekek és eposzok virágzása a rabszolgatartó és a feudális rendszerben; a regényirodalom kibontakozása a kapitalizmusban; vagy a líra vezető szerepe a magyar irodalomban évszázadokon keresztül?)

Milyen összefüggés és kölcsönhatás van a társadalomban kialakult igény és az írók alkotótevékenysége között? (Miert jelentkezett általános, társadalmi igény pl. a XIX. század második felében

nálunk a népszínművek és a népies — epigon — líra iránt?)

Mennyiben befolyásolják az irodalom fejlődését formailag is egy-egy korban az uralkodó, vagy általánosan elterjedt filozófiai, eszmei áramlatok? (Marxista világnézet, szocialista realizmus; egzisztencializmus, stb.) Egy-egy időszakban milyen jellegzetességekkel jelenik meg a tartalom és a forma egysége? (Tény, hogy a líra és a rövidebb prózai műfajok legalkalmasabbak a legaktuálisabb társadalmi- és korproblémák friss ábrázolására, kifejezésére, időben gyors reagálásra.)

Biztos-e az, hogy az egyes időszakokban legnépszerűbb és legelterjedtebb műfajok fejezik ki teljességgel a kor és a kor emberének problémáit és gondolatvilágát, határozzák meg az irodalomjellegét?

Milyen mértékben alakíthatja egy-egy nagy alkotó egyéniség korának irodalmi képét nemzeti és nemzetközi viszonylatban?

És ha csak a szocialista országok irodalmát tekintjük:

Nem kellene-e alaposan megvizsgálni, hogy a személyi kultusz időszakával szemben, amikor az álmonumentális próza uralkodott és elsatnyult a dráma, meg a líra, miért éppen a rövid próza és a költészet hozott elsősorban friss, új szellemet, hangot a Szovjetunióban és a többi szocialista ország irodalmában.

De hogyan hat az alkotókra a szocialista országokban az új, gyarapodó olvasóréteg igénye, mely rétegnek legnagyobb része eddig el volt zárva az igazi irodalomtól és most válik rendszeres olvasóvá? (Szintén tény, hogy a kezdő olvasók elsősorban a cselekményes, bizonyos értelemben izgalmas, könnyebben áttekinthető és érthető műveket tudnak befogadni és következőképp részben ez szabja meg igényeiket is.)

Úgy gondolom, hogy Szuly Gyula álláspontja: — a rövid és izgalmas alkotások mai népszerűségének és elterjedésének káros és veszélyes jelenséggé való értékelése —, csakis akkor kerülhet helyes megvilágításba, ha a fenti és azokhoz hasonló kérdésekre adott magyarázatok, az adott kor társadalmának, a társadalom által meghatározott irodalmi igényeknek és alkotótevékenységnek, az irodalom belső fejlődésének törvényszerűségeit feltárják és a nagy alkotó tehetségek hatásának mély és tudományos szemléletén alapulnak.